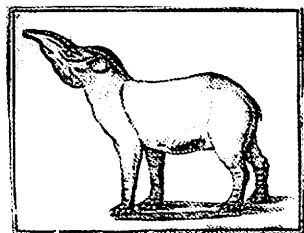

1704: De eerste Zuidamerikaanse tapir in Europa

ADVERTISSEMENT

Mits desen maakt men bekend alle Heeren, Dames, Borghers, Cooplieden en vetders aan alle Liefhebbers van Gedierte, dat tegenwoordig alhier is te zien een levendig dier genaamt EQUUS AQUATICUS, of anders te zeggen, waater of Zeepaart, is gevangen door groote moeyte en koste in de Revier den Eupharät in AMERICA: waar veel Schrijvers gewag maaken, diergelijken niet in de werrelt zijn soude: en dewyl men zoekt de Liefhebbery van dag tot dag aan te queeken, en te toonen wat de Natuur (als Moeder zijnde aller dingen) voortbrengen doet, salmen sulcks eenige dagen voor een kleynen prijs aan de Inwoonders en medeborgers van de Stad Amsterdam laaten zien.

Zegget Vriend

Fig. 1. De reclameprent voor de tapir die in 1704 in Amsterdam te zien was.

Afmetingen origineel: 378 x 270 mm; binnenkant kader 180 x 235 mm. Herkomst: p. 254 van 'Wonderen der Natuur' (Velten, circa 1700).

Abstract

1704: The first South American tapir in Europe. By Florence F. J. M. Pieters & Sjouk Pinkster. In 1704, a South American tapir, *Tapiros terrestris* (Linnaeus, 1766), was on display in Amsterdam, in a small menagerie belonging to an inn named 'De witte Oliphant' ['The white Elephant']. An advertising woodcut was printed, announcing the arrival of the animal. According to J.N.S. Allamand this was the first tapir that ever reached Europe alive.

The same tapir was also depicted several times by Jan Velten in a folio manuscript with drawings and notes, entitled 'Wonderen der Natuur' ['Marvels of Nature'], owned by the Artis Library, University of Amsterdam. About the author, Jan Velten, next to nothing is known, except that he was a shell collector, and active between 1687 and 1709 (according to the dates in the manuscript).

Velten must have been a regular visitor of another menagerie in Amsterdam, called 'Blauw Jan' [Blue John]. Most drawings in his album pertain to animals in this menagerie, which was housed in the courtyard of the inn 'Blauw Jan'. The Velten album, by being of great cultural-historical and scientific value, has recently been restored and will be published shortly in electronic form, viz. on photoCD, by the Expert Center for Taxonomic Identification (E.T.I.), under the auspices of the Institute of Systematics and Population Biology of the University of Amsterdam.

Inleiding

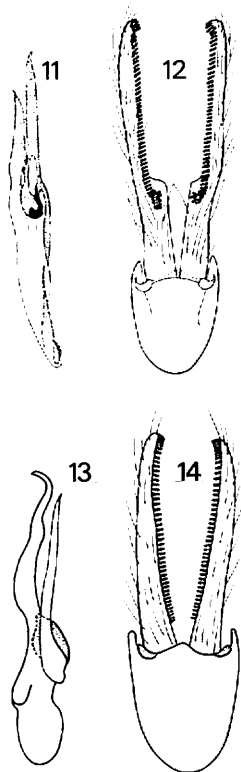
'Mits desen maakt men bekend alle Heeren, Dames, Borghers, Cooplieden en vetders aan alle Liefhebbers van Gedierte, dat tegenwoordig alhier is te zien een levendig dier genaamt EQUUS AQUATICUS, of anders te zeggen, waater of Zeepaart, is gevangen door groote moeyte en koste in de Revier den Eupharät in AMERICA: waar veel Schrijvers gewag maaken, diergelijken niet in de werrelt zijn soude: en dewyl men zoekt de Liefhebbery van dag tot dag aan te queeken, en te toonen wat de Natuur (als Moeder zijnde aller dingen) voortbrengen doet, salmen sulcks eenige dagen voor een kleynen prijs aan de Inwoonders en medeborgers van de Stad Amsterdam laaten zien.'

Aldus luidt het eerste deel van de tekst van een zeldzame reclameprent die speciaal voor het bezoek van dit dier aan Amsterdam gedrukt was (Fig. 1). In de houtsnede is duidelijk een tapir te herkennen. Volgens de Leidse hoogleraar in de natuurlijke historie Jean Nicolas Sébastien Allamand (1713-1787) was dit de allereerste tapir die ooit levend in Europa te zien is geweest:

'... il est cependant fort rare qu'on en transporte [des Tapirs] en Europe. Je ne crois pas même que jusqu'à présent on y en ait vu plus d'un, qui a été montré à Amsterdam en 1704, sous le nom de cheval marin, & dont un peintre de ce tems-là [sic !] a fait des desseins, qui se conservent dans les collections de quelques curieux, mais qui représentent cet animal si imparfaitement, qu'on ne sauroit l'y reconnoître.' (Allamand in Buffon & Daubenton, 1771: 67).

Allamand gebruikt hier dus eveneens de benaming zeepaard ('cheval marin'), hetgeen min of meer bewijst dat de tapir op de reclameprent dezelfde was als die waar Allamand naar verwijst en die in 1704 in Amsterdam te zien was.

Over de Zuidamerikaanse herkomst laat Allamand overigens geen twijfel. De (anonieme) auteur van de reclameprent meldt echter 'de Revier den Eupharät in America'. Ondanks talrijke naspeu-

Figs. 11-12: ♂ genitalia of *Ochrotrichia* (O.) *oblongata* Bueno & Santiago, segment X dorsal, and gonopods + sternite IX (from Botosaneanu, 1993).

13-14: ♂ genitalia of *Ochrotrichia* (O.) *undescribed species*, ditto (orig.).

notion and the 'diversifying selection' of Th. Dobzhansky: acquisition by a population of various phenotypes owing to selection.

Interesting hints may come from the 'Recognition concept of species' (for instance, Paterson, 1985: '... adaptations which are involved in signalling between mating partners ... constitute the Specific - Mate Recognition System ... Recognition is thus a specific response by one partner to a specific signal from the other ... We can ... regard as a species that most inclusive population of individual biparental organisms which share a common fertilization system ... speciation is an incidental *effect* resulting from the adaptation of the characters of the fertilization system, among others, to a new habitat, or way - of - life'). Rather unaccountably, Paterson seems to consider this concept as supporting the allopatric speciation model.

Finally, recent research on the role played by symbiotic bacteria ('incompatibility bacteria') in development of reproductive isolation in invertebrates and especially in insects, seems to be promising (Breeuwer & Werren, 1990).

Clearly, sympatric speciation was long-time 'not in'. But, this may change, and there is already some change (see several contributions, and especially Tauber & Tauber, in: Otte & Endler, eds., 1989). We may conclude that: '... perhaps the way forward is to ... recognize that the various theories of speciation are not necessarily mutually exclusive' (Barton & Hewitt, 1981).

Acknowledgements

Prof. S.B.J. Menken and Dr Sandrine A. Ulenberg have read the manuscript, Dr Ulenberg also making useful recommendations; both, as well as Drs J.A.J. Breeuwer have put relevant publications at my disposal. The Dutch and the English text were linguistically improved by Mr R.G. Moolenbeek and, respectively, by Prof. F.R. Schram.

Literature cited

- Barton, N.H. & G.M. Hewitt, 1981. Hybrid zones and speciation: 109-145. In: W.R. Atchley & D.S. Woodruff eds., *Evolution and Speciation: Essays in honor of M.J.D. White* (Cambridge University Press).
- Boesiger, E., 1967. La signification évolutive du polygénomisme des populations naturelles. *Année biol.*, 6 (9-10): 445-464.
- Botosaneanu, L., 1977. Trichoptères (imagos) de Cuba capturés pas moi-même en 1973. *Fragm. Ent.*, 13(2): 231-284.
- Botosaneanu, L., 1991. Trichoptères d'Haïti. *Bull. K. Belg. Inst. Nat. Wet., Ent.* 61: 113-134.
- Botosaneanu, L. & M. Alkins-Koo, 1993. The Caddis Flies (Insecta: Trichoptera) of Trinidad and Tobago. *West Indies. Bull. K. Belg. Inst. Nat. Wet., Ent.* 63: 5-45.
- Breeuwer, J.A.J. & J.H. Werren, 1990. Microorganisms associated with chromosome destruction and reproductive isolation between two insect species. *Nature*, 346 (no. 6284): 558-560.
- Bueno-Soria, J. & S. Santiago-Fragoso, 1992. Studies in aquatic insects. XI: Seven new species of the genus *Ochrotrichia* (Ochrotrichia) from South America. *Proc. Ent. Soc. Wash.*, 94(4): 439-446.
- Flint, O.S., 1972. Studies of Neotropical Caddisflies, XIII: The genus *Ochrotrichia* from Mexico and Central America. *Smithsonian Contr. Zool.*, no. 118: 1-28.
- Harris, S.C. & R.W. Holzenthal, 1992. Phylogeny of the species groups of *Alisotrichia* sensu lato, with the description of a new species from Costa Rica: 155-160. In: C. Otto ed., *Proc. 7th Int. Symp. Trich.*, 1992 (Backhuys Publishers, Leiden).
- Mayr, E., 1970. *Populations, Species, and Evolution*: 1-453 (The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Mass.).
- Menken, S.B.J., W.M. Herrebut & J.T. Wiebes, 1992. Small ermine moths (Yponomeuta): their host relations and evolution. *Annu. Rev. Entomol.*, 37: 41-66.
- Otte, D. & J.A. Endler (eds.), 1989. *Speciation and its consequences* (Sinauer Associates, Sunderland, Mass.).
- Paterson, H.E.H., 1985. The recognition concept of species: 21-29. In: E.S. Vrba ed., *Species and Speciation*. *Transv. Mus. Monogr.*, no. 4.
- Tauber, C.A. & M.J. Tauber, 1989. Sympatric speciation in insects: perception and perspective: 307-344. In: D. Otte & J.A. Endler, eds., *Speciation and its consequences* (Sinauer Associates, Sunderland, Mass.).

Fig. 2. Het frontispice van 'Wonderen der natuur' (origineel 545 x 325 mm).

1. 'De Tapir of Bofroe is het grootste zoogdier in Suriname [en zelfs het grootste van Zuid Amerika]. Neus en bovenlip zijn verlengd tot een slurfje. Het zijn blad schors en vruchten-eters. 's Avonds en 's nachts gaan ze ook op uit [sic] om voedsel te zoeken. Overdag rusten ze wat of nemen graag een bad, liefst in helder stromend water. Ze vangen ook vissen.' (Heyde, 1978: 13; voor de biologie van de Zuidamerikaanse tapir zie ook Frädriich, 1970 en Husson, 1978: 340-344).
2. Allamand publiceerde de tekst over de tapir in de Hollandse (Franstalige !) Buffon-editie die te Amsterdam verscheen. Buffon vond Allamands aanvullingen zó belangwekkend, dat hij ze opnam in de supplementen op de originele Parijse Buffon-editie (zie Rookmaaker, 1992).
3. Het originele manuscript van Jan Velten is uiteraard uniek, maar binnenkort zal het uitgebracht worden op foto-CD door het Expert Center for Taxonomic Identification (ETI) onder auspiciën van het Instituut voor Systematiek en Populatiebiologie (ISP), Universiteit van Amsterdam, waardoor het voor een breed publiek beschikbaar zal komen.

ringen in oude en nieuwe atlanten blijkt er geen Eufraat in Amerika te hebben bestaan – wél in Azië uiteraard. Kennelijk had de opsteller van de reclameprent een dikke duim. Verderop in het pamflet (Fig. 1) wordt nog meegedeeld dat de vangst van dit dier, in opdracht van de keizer, 4 jaren in beslag genomen had; waarschijnlijk mogen wij aan deze mededeling niet al te veel waarde hechten. Gezien de intensieve handelsbetrekkingen van de West-Indische Compagnie, kwam het dier vermoedelijk uit Suriname¹.

De komst van een tapir in Europa moet indertijd een spectaculaire gebeurtenis geweest zijn. Allamand meldt dat zelfs de grote encyclopedist Buffon nog nooit een tapir gezien had². Inmiddels waren in 1771 alweer twee Zuidamerikaanse tapirs naar Holland gebracht; de één was een vrouwtje waarmee men de kermis afreisde, de ander was een mannetje dat in de beroemde menagerie van de Prins van Oranje werd ondergebracht:

'Depuis quelques semaines nous avons ici en Hollande deux de ces animaux, dont l'un est promené de ville en ville, pour être montré dans les foires; & l'autre est dans la ménagerie du Prince d'Orange, qui est peut-être la plus intéressante de l'Europe pour un naturaliste, vu le grand nombre d'animaux rares qu'on y envoie toutes les années, tant des Indes orientales, que d'Afrique & d'Amérique. Le tapir qui est dans cette ménagerie est un mâle: l'autre est une femelle.' (Allamand in Buffon & Daubenton, 1771: 67)

Over de hier geroemde menagerie van Stadhouder Willem V bij Voorburg is veel gepubliceerd, o.a. door Arnout Vosmaer (Vosmaer, 1804). In diezelfde eeuw bestonden te Amsterdam twee menagerieën waarover veel minder bekend is, nl. de menagerie 'Blauw Jan' op de Kloveniersburgwal en 'de witte Olifant' op de Botermarkt (thans Rembrandtsplein geheten). Blijkens de reclameprent (Fig. 1) was de tapir van 1704 tegen betaling in 'de witte Olifant' te bezichtigen.

De voornaamste bron van kennis omtrent deze oude Amsterdamse menagerieën is een groot folio schrijf- en tekenboek, genaamd 'Boek van Blauw-Jan', ofwel 'Wonderen der Natuur', vervaardigd door een zekere Jan Velten, dat zich in de Artis Bibliotheek bevindt. Dit unieke³ manuscript verkeerde tot voor kort in een deplorabele staat. Onlangs is het gerestaureerd en geconserveerd door de Parijse papier-restauratrice Isabelle Lambert in het restauratie-atelier van het Rijksmuseum te Amsterdam. Het album wordt thans losbladig bewaard, waardoor het veel toegankelijker is geworden; tijdens de restauratie zijn zelfs nieuwe tekeningen ontdekt (Biemans, 1993). We zullen zien of we nu meer van de tapir uit 1704 te weten kunnen komen.

Het album 'Wonderen der Natuur'

Het album begint met een, met de pen getekend, frontispice (Fig. 2), gevolgd door een titelpagina. Volgens de geschreven titel heeft Jan Velten hierin de 'Wonderen der Natuur' beschreven, die door hem, op verschillende tijden, te Amsterdam waren 'gesien', 'en al d'voornaamste en vreemste vogelen en dieren die Jan Westerhof anders in gemeen genaamt Jan blauw, ofte Blauw Jan in zijn Toonneel ofte Vogelparck, vertoont heeft' (Velten, circa 1700).

De uitbater van de menagerie van Blauw Jan in de periode waarin het album tot stand kwam (oudste genoemde jaartal in het boek is 1687 en het meest recente 1709) was dus Jan Westerhof. Op pagina 10 en 11 vinden we een fraai gekleurde plakkaatverftekening van de volière. Hierin is dezelfde binnenplaats te herkennen als die bekend van een zeldzame ets van Isaac de Moucheron uit circa 1700, getiteld 'Hof van Westerhof' en van een bekende staalgravure getiteld 'Afbeelding [sic !] der Binnenplaats van de herberg van ouds genaamt BLAAUW JAN' uit 1751 (zie o.a. Pieters, 1978 en Pieters & Mörzer Bruyns, 1988). Uit de begeleidende tekst van deze laatste reclameprent weten we dat de herberg 'Blauw Jan' aan de Kloveniersburgwal lag [op de plaats van het huidige perceel 87-89, waar thans het theater 'Doelenzaal' gevestigd is]. Op de binnenplaats achter deze herberg was vanaf circa 1675 tot 1784 een menagerie, dat wil zeggen een verzameling levende beesten, gehuisvest (Vriese, 1965).

Bladerend door het boek van Blauw Jan trekt dit beestenspul aan ons voorbij, meestal nogal amateuristisch met de pen getekend, ofschoon er ook prachtige gouaches – met name van vogels – bij zijn. De bijbehorende tekst is veelal summier. De meeste dieren waren inderdaad bij Blauw Jan te zien, maar Velten schilderde af en toe ook dieren, die bij de concurrerende inrichting 'de witte

Fig. 3. Reproductie van p. 168 uit 'Wonderen der Natuur' (origineel 558 x 332 mm).

Oliphant' te zien waren. Voorts tekende hij ook 'wonderen der natuur' (waaronder ook mensen met afwijkingen!) die hij op kermissen, in de 'Compini-stal' (stal van de Oostindische Compagnie) en in particuliere verzamelingen aantrof.

Wie was Jan Velten?

Over Jan Velten is hoegenaamd niets bekend, behalve dat hij tussen 1687 en 1709 werkzaam moet zijn geweest. De historicus P.H. Witkamp (1888: 314 noot 1) acht het waarschijnlijk dat Velten een zeeman is geweest, die aan Westerhof's inrichting werd verbonden. Meijer (1889) betwijfelt dit echter en houdt hem voor een 'liefhebber', en wel een amateur-conchyloloog:

'Ik geloof hem [Velten] integendeel voor een liefhebber te mogen houden, daar hij ook zelf verzamelde. Dit blijkt uit een aantekening, die hij maakt bij de afbeelding van een zeehoorn: 'ik heb er twee gehad, de een levend,' en uit de tekening van een hoorn, 'die Mr Pieter van Dalen aan mijn, Jan Velten geschonken heeft met verscheidene zeehoorns, zijn vader voor 25 jaar vereert'.' (Meijer, 1889: 43)

Als schelpenverzamelaar is Jan Velten tot op heden niet in de malacologische literatuur bekend.

Fig. 4. Reproductie van p. 211 uit 'Wonderen der Natuur' (origineel 337 x 555 mm).

De tapirs in het album van Jan Velten

Tapirs blijken een prominente plaats in het album in te nemen: Op het frontispice (Fig. 2) prijkt, rechts van de sokkel die moeder natuur schraagt, een tapir met een heel lange slurf, temidden van o.a. een koningsgier, een vrouw met aan elke voet 6 tenen en elefantiasis-voeten, een kasuaris, een man met een parasitaire tweeling uit de borst groeiend⁴, een toekan, een aap, een vliegende eekhoorn, een vliegende leguaan, een olifant, een mens met olifantkop, een neushoornkever, een caretschildpad (cf. Brongersma, 1961: 37-39, pl. I), een gordeldier, een zeeke, een krokodil en enkele schelpen. Tegen het eind van het album komen maar liefst zes bladen voor waarop één of meerdere tapirs staan afgebeeld:

- Op pag. 168 staan diverse pentekeningen van tapirs met de tekst: 'Waare afbeeldige van een Equus Aquaticus of anders 't segge het Waater of het Zeepaert: dat levendicht 't sien gewees is op d'bottermarckt in de witte oliphandt' (Fig. 3).
- Op pag. 211 vinden we een plakkaatverftekening waarop drie tapirs (waaronder een zwemmende) te zien zijn. De kleinste tapir is vergezeld van twee bewakers, waarvan er één twee sleutels (van zijn hok?) vasthoudt (Fig. 4).
- Op pag. 214 en 215 staat een grote pentekening van een tapirvrouwje met jong in een heuvel-landschap temidden van flamingo's (Fig. 5).
- Op pag. 226 staat een schetsmatige tekening van een tapir, met rechte en (dun getekend) gebogen kop. De houding doet natuurlijker (minder paardachtig) aan dan in de vorige afbeelding (Fig. 6).
- Tenslotte is op pag. 254 de reclameprent uit 1704 ingeplakt (Fig. 1). De tekst van deze prent eindigt met: 'N.B. Dit roemwaardige gedierte is mak en tam gemaakt, zoo dat 't zelfde van yeder een kan gehandelt werden.'

4. De zestenige vrouw met elefantiasis-voeten en de man met de parasitaire tweeling trokken indertijd veel belangstelling op kermissen in heel Europa. De man met de parasitaire tweeling heette James Poro (zie Sliggers, 1993).

Fig. 5. Reproductie van p. 214-215 van 'Wonderen der Natuur' (origineel 552 x 572 mm).

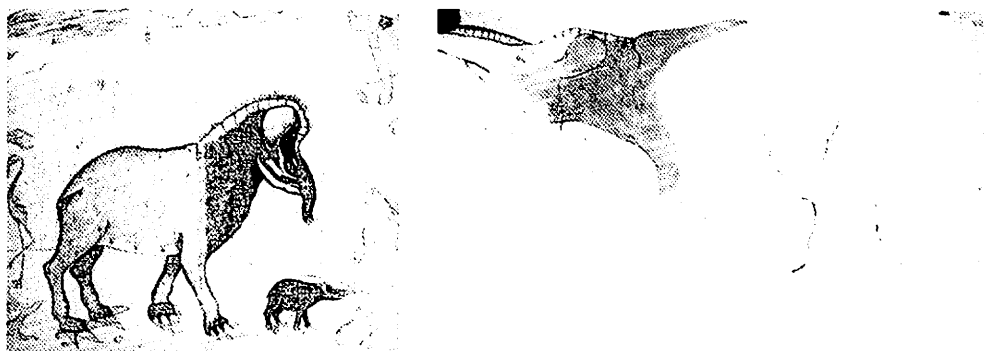

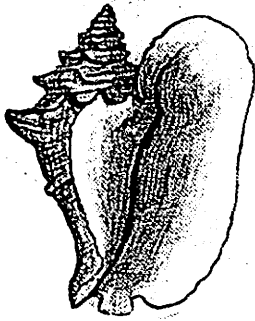
Fig. 6. Reproductie van p. 226 van 'Wonderen der Natuur' (origineel 308 x 555 mm).

Uit de literatuur is bekend dat de Zuidamerikaanse tapir, *Tapirus terrestris* (Linnaeus, 1766), mits jong gevangen, gemakkelijk getemd kan worden (Frädrich in Grzimek, 1969). Wellicht was de tapir uit 1704 nog een jong beestje? De tekeningen van Jan Velten (Fig. 2-5) geven hierover helaas geen uitsluitsel, aangezien er zowel volwassen mannetjes als vrouwtjes als jonkies op te zien zijn. Mogelijk bestonden al die verschillende exemplaren alleen in de fantasie van Jan Velten? Nee, er moet rond 1704 tenminste één Zuidamerikaanse tapir in Amsterdam geweest zijn, waar Velten goed naar gekeken heeft. Immers, ondanks zijn amateuristische tekentechniek is op alle tekeningen duidelijk een voorpoot met vier tenen en een drietenige achterpoot te zien – hetgeen op de reclameprent nauwelijks te onderscheiden valt.

Geraadpleegde literatuur

- Allamand, J. N. S., 1771. Le Tapir. In: [G. L. Leclerc de] Buffon & [L. J. M.] Daubenton, Histoire naturelle, générale et particulière. Nouvelle Edition. 15: 67-70, pl. IX-X (J. H. Schneider, Amsterdam).
- Biemans, J. A. A. M., 1993. De conservering van de Wonderen der Natuur. UBA Informatie, Mededelingenblad voor UBA-medewerkers, 1 (4): 8-9.
- Brongersma, L. D., 1961. Notes upon some sea turtles. Zoölogische Verhandelingen, Leiden, 52: 1-46, pl. I.
- Frädrich, H., 1969. Tapirs. In: B. Grzimek (ed.), Het leven der dieren. Encyclopedie van het dierenrijk. 13 (Zoogdieren 4): 17-32 (Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen).
- Heyde, H., 1978. Brokstukken uit de Surinaamse dierenwereld: 1-116 (Paramaribo).
- Husson, A. M., 1978. The mammals of Suriname. Zoölogische Monographiën van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. 2: frontispice, i-xxxiv, 1-569, pls. A-H + 1-151 (E. J. Brill, Leiden).
- Meijer, D. C. Jr., 1889. Blauw-Jan. Amsterdamsch Jaarboekje voor Geschiedenis en Letteren, [2]: 41-48.
- Pieters, F. F. J. M., 1978. Diergaarden in de Nederlanden 1750-1850 en hun betekenis voor de zoölogie. Acta octavi Conventus Historiae Scientiae Medicinae Matheseos Naturaliumque Excolendae, Bergae ad Zomam. a.d. septimum-, sextum-, quintum decimum kalendas Apriles MCMLXXVII [2]: 51-72.
- Pieters, F. F. J. M. & M. F. Mörzner Bruyns, 1988. Menageriën in Holland in de 17e en 18e eeuw. Holland. regionaal-historisch Tijdschrift, 20 (4/5): 195-209.
- Rookmaaker, L. C., 1992. J.N.S. Allamand's additions (1769-1781) to the Nouvelle Edition of Buffon's Histoire Naturelle published in Holland. Bijdragen tot de Dierkunde, 61 (3): 131-162.
- Sliggers, B. C., 1993. 'Het geld is de leus, voor dwerg en reus'. Expositie- mogelijkheden voor de wonderen der natuur. In: B. C. Sliggers & A. A. Wertheim (red.), De tentoongestelde mens. Reuzen, dwergen en andere wonderen der natuur: 20-37 (Teylers Museum, Haarlem & Walburg Pers, Zutphen).
- Velten, J., circa 1700. Wonderen | der NATUUR: | beschreven | beschreven [sic !] | door | Jan Velten | die hij selfs | in zijn tijd tot | Amsterdam gesien heeft | soo | Menschen: Dieren: Bloedeloose diertjes: | Gevolgelte: Vissen: | Hoorens: Schelpen: | Zeegewassen: Boomen: Planten: | Bloemen: neffen haar beeltenisse. | Met d'pen: na leven | geteeckend | en al d'voornaamste en vreemste | vogelen: en: dieren die Jan Westehoft | anders in gemeen | genaamt Jan blauw. | ofte Blauw Jan in zijn Toonneel ofte | vogelparck, vertoont heeft, met water- | verft / na | haar levenscolueren afgeset | alles gedaan door | Jan Velten. (Manuscript gepagineerd 1-258 in Artis Bibliotheek, Universiteit van Amsterdam.)
- Vosmaer, A. [1766]-1804. Natuurkundige beschryving eener uitmuntende verzameling van zeldsaame gedierten, bestaande in Oost- en West-Indische viervoetige dieren, vogelen en slangen, weleer leevend voorhanden geweest zynde, buiten den Haag, op het Kleine Loo van Z.D.H. den Prins van Oranje-Nassau. (Gepubliceerd in 34 afzonderlijk gepagineerde afleveringen inclusief titel + voorwoord, iedere aflevering met eigen titelpagina. uitgegeven door Pieter Meijer, Amsterdam (1766-1778), Erven P. Meijer en G. Warnars, Amsterdam (1783-1787) en J. B. Elwe, Amsterdam (1804)).
- Vriese, J., 1965. Blauw-Jan. Ons Amsterdam, 17 (9): 170-271.
- Witkamp, P. H., 1888. Vroegere diergaarden en beoefenaars der dierkunde, inzonderheid met betrekking tot de verdiensten der Nederlanders op zoölogisch gebied, II. Vermeeandering der zoölogische kennis door Hollanders, en de Nederlandsche diergaarden ten tijde der Republiek. Eigen Haard, 24: 312-316.

Conchparels, de rose parels uit West-Indië

Strombus gigas, de leverancier van rose parels.

Parels zijn een mooi en interessant produkt van de levende natuur. Vorm, kleur en glans zijn de belangrijkste ingrediënten die de parel tot een gewild object maken. De mysterieuze aantrekkingskracht heeft de mens al eeuwen geboeid en ook heden ten dage zijn parels nog steeds een waardevol en begeerd bezit.

In zee en zoetwater levende schelpdieren zijn de leveranciers van parels. In het lichaam van het weekdier kunnen zich kalkconcreties vormen als gevolg van het natuurlijke afweermecanisme tegen irritaties, veroorzaakt door bijvoorbeeld een parasiet of een stukje schelp. Het dier reageert door inkapseling van de indringer. Het weefsel stulpt in en vormt later een parelzakje dat volledige isolatie kan waarborgen. Door afscheiding van dunne laagjes parelmoer wordt de irritatie uiteindelijk geheel bedekt. Als dit proces lang genoeg doorgaat, ontstaat er tenslotte een parel.

Naast de bekende pareloesters en parelmossels, kunnen in principe alle schelpdieren parels maken. Zo leveren Kaurieschelpen *Cypraea*, Helmslakken *Cassis*, Kegelslakken *Conus*, Tolhorens *Trochus* en Zeeoren *Haliotis* allemaal hun bijdrage aan de parelproductie. Zelden is hun voortbrengsel echter groot en mooi genoeg om waardevol te zijn. Eén van de meest belangwekkende is de Rose Vleugelslak *Strombus gigas*, die soms rose gekleurde parels bevat. Volgens edelsteenkundige regels mogen ze in feite geen parels genoemd worden omdat ze zijn opgebouwd uit laagjes porselein in plaats van parelmoer. De regels die CIBJO opstelt voor de nomenclatuur geven aan dat de naam moet worden geschreven met hoofdletters; dus Rose Parels. Dit kan echter weer verwarring geven omdat het zou impliceren dat parels van *Strombus gigas* altijd rose zijn. Biologen noch handelaren en verzamelaars storen zich hieraan en de parels staan algemeen bekend als conchparels, afgeleid van de Engelse naam voor het schelpdier Queen conch.

Strombus gigas komt voor in Florida en West-Indië en kan een grootte bereiken van ongeveer 30 cm met een gewicht van circa 2 kg. De kleur van de schelp is geelachtig wit tot bruin met in de opening porseleinachtig, diepglanzend rose. Uit de schelp worden cameeën gesneden, waarbij men handig gebruik maakt van de geelachtig witte en rose tinten. Vroeger benutte men ze als basismateriaal bij de fabricage van porselein. Tegenwoordig wordt op de schelpen gevestigd omdat het vlees eetbaar is. Duikers halen ze van de zeebodem of ze worden vanaf een boot naar boven gehaald, waarbij men lange stokken met een haak gebruikt. Bij het verwijderen van het dier uit de schelp wordt een enkele maal een parel aangetroffen.

Kleur

De kleur van de meeste conchparels is identiek aan de rose binnenzijde van de schelp. Er komen echter ook andere kleuren voor zoals witachtig geel en gelig tot bruin.

Zelden worden goudkleurige of dieproze, bijne rode parels gevonden. De waardering gaat uit naar egaal zalmachtige tinten. Veel conchparels vertonen bruinachtig tot geelwitte vlekjes die de schoonheid kunnen aantasten. Vooral de blekere conchparels verliezen veel van hun aantrekkingskracht als ze hierdoor worden ontsierd. Bij de olijfvormige parels bevinden zich deze verkleuringen overwegend aan de uiteinden. De kleur van de conchparel is, evenals die van de schelp, helaas niet stabiel. Door het blootstellen aan UV straling in het normale daglicht, heeft de kleur de neiging na verloop van tijd terug te lopen. Om het verbleken van de conchparels te voorkomen, kan men ze dus het beste in het donker bewaren.

Vorm

De meeste conchparels zijn vrije parels, hetgeen wil zeggen dat ze gevormd zijn binnen het